

Arap Dilinde İsim Cümlesi ve Anlam İçeriği Noun Clause and Meaning Content in Arabic Language

Prof. Dr. Musa YILDIZ

Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Eğitimi Bölümü, Arap Dili Eğitimi
Anabilim Dalı
Gazi University, Gazi Faculty of Education, Department of Foreign Language Education,
Division of Arabic Language Education
ymusa@gazi.edu.tr
ORCID: 0000-0002-5274-9481

Halit AKYÜZ

Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Eğitimi Bölümü, Arap Dili Eğitimi
Anabilim Dalı
Gazi University, Gazi Faculty of Education, Department of Foreign Language Education,
Division of Arabic Language Education
halitakyuz82@hotmail.com
ORCID: 0009-0001-1051-0181

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types : Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received : 10.01.2024
Kabul Tarihi / Accepted : 10.05.2024
Yayın Tarihi / Published : 30.06.2024
Yayın Sezonu / Pub Date Season : Haziran / June
Cilt / Volume: 2 • Sayı / Issue: 1 • Sayfa / Pages: 87-96

Atıf / Cite as

YILDIZ, M., AKYÜZ, H. (2024). Arap Dilinde İsim Cümlesi ve Anlam İçeriği. Lisânî İlimler Dergisi, 2(1), 87-96.

İntihal / Plagiarism

Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.
This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Yayın Hakkı / Copyright®

LİDER, Lisânî İlimler Dergisi, uluslararası, bilimsel ve hakemli bir dergidir. Tüm hakları saklıdır.
*Journal of Linguistic Studies is an international, scientific and peer-reviewed journal.
All rights reserved.*

Öz: Dil insanın duyu ve düşüncelerini ifade etmek için kullandığı bir sistem ve araçtır. Duygu ve düşünceler kelimeler ve onların anlamlı bir olarak bir araya getirilmesiyle ifade edilebilir. Eylem ve isimlerden oluşan bu kelime gruplarına cümle denir. Dünyanın en zengin ve kadim dillerinden biri olan Arap dili cümle yapısı ve cümlelerdeki anlam içerikleri bakımından dikkat çekici hususiyetlere sahiptir. Diğer dillerde olduğu gibi cümlelerin isim cümlesi ve fiil cümlesi olmak üzere iki kategoride değerlendirilmesi Arap dili için de geçerli bir sınıflamadır. Bu çalışmada insanın duyu ve düşüncelerini sözlü ve yazılı olarak dile getirme ve ifade etmede vazgeçil-

mez bir dil aracı olan cümle türleri içinde isim cümlesinin Arap dilindeki yeri, kullanımları ve anlambilimsel yönleri ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili, Cümle, İsim Cümlesi, Anlam.

Abstract: Language is a system and tool that people use to express their feelings and thoughts. Feelings and thoughts can be expressed through words and their meaningful combination. These word groups consisting of verbs and nouns are called sentences. The Arabic language, one of the richest and most ancient languages in the world, has remarkable characteristics in terms of sentence structure and semantic content in sentences. As in other languages, evaluating sentences in two categories, namely noun sentences and verb sentences, is a valid classification for the Arabic language as well. In this study, the place, usage and semantic aspects of the noun sentence in the Arabic language, which is an indispensable language tool for expressing one's feelings and thoughts verbally and in writing, are discussed.

Keywords: Arabic Language, Sentence, Noun Phrase, Meaning.

Giriş

Dil insanı diğer birçok canlı türlerinden onu ayrıcalıklı kılan bir hususiyettir. Sosyal bir varlık olarak insanın iletişim aracı olarak kullandığı dil kendi içinde alt sistemleri barındıran bir üst sistem olarak düşünülebilir. Ses, kelime ve cümle olmak üzere üç alt sistemden oluşan dil bu sistemlerin bütünlüklü ve ahenkli bir tarzda icra edilmesiyle varlık kazanır. Bu unsurlar içinde cümle yargısal ifadeler için ayrı bir öneme sahiptir. İnsanın duygu ve düşüncelerini anlamlı bir şekilde muhatabına ulaştırması ve insanlar arasında iletişimin gerçekleşebilmesi buna bağlıdır. İnsanlar arasında anlamlı ve sağlıklı bir iletişimi mümkün kılan dilsel bir yapı durumundaki "cümle"nin tanınması ve dilin kullanımında üstlendiği rollerin bilinmesi önem arz etmektedir.

İnsanların sağlık bir iletişim kurmaları dili ve ona ait öğeleri kurallı şekilde kullanabilmelerine bağlıdır. Duygu ve düşüncelerinin dil yoluyla ifade edilmesinde anlamlı kelime öbekleri olarak ifade edilen cümleler önemli bir yere sahiptir. Cümle tek başına bir anlam ifade etmeyen kelimelerin belli kurallar uyarınca bir araya getirilmesiyle oluşturulur. Kelime fiil, isim, edat, bağlaç ve harf olmak üzere dilde kullanılan tikel malzemeyi ifade ederken, cümle ise bu malzemelerle oluşturulmuş yargısal kelime öbeklerini ifade eder. Konuşan kişinin belli birtakım kurallar uyarınca oluşturduğu bu kelime öbekleri muhatabıyla iletişim kurmasını sağlar.

Arap dilinde cümle diğer dillerde olduğu gibi isim cümlesi ve fiil cümlesi olmak üzere başlıca iki kısma ayrılır ve bu kısımlardan her birinin kendine has yapıları, terkip kuralları ve anlam içerikleri vardır. Bu çalışmada Arap dilinde önemli bir kullanım alanına ve çeşitliliğe sahip olan isim cümleleri

konu edilmiştir. İsim cümlelerinin yalın kullanımları ve bir takım edatlar olarak ârızî hallerde yüklendikleri anlamlar ele alınmış ve isim cümlelerinde anlam değişimlerine neden olan farklı unsurlar ve bunların kullanımları üzerinde durulmuştur.

I. Cümle ve İsim Cümlesi Kavramı

Cümle, sözlükte bir şeyin toplu halde olması, ayrık durmamasıdır. Bunu ifade etmek için جمعه عن تفرقة "onu ayrıklıktan (kurtarıp) bir araya topladı" denir.¹ Terminolojideki kullanımlarına bakıldığında ise örneğin Zemahşerî'ye (ö. 1444) göre, "Cümle, (başka bir ögeye ihtiyaç duymadan) kendi kendine var olan her bağımsız söz öbeği (kelâm) dir."² Cümle "isim cümlesi" ve "fiil cümlesi" olmak üzere iki kısma ayrılır. İsim cümlesi «السماء صافية» "Gökyüzü açıktır" ifadesinde olduğu gibi isimle başlar ve özne ve yükleme karşılık gelen iki ana unsurdan oluşur. Bunlara "mübtedâ" ve "haber" denir. Erken devirlerdeki kullanımları itibarıyla Sibeveyh'e ait kavramlaştırmalar olarak mübtedâyâ "el-müsnedü ileyh", habere ise "el-müsned" deniyordu. Sibeveyh konu hakkında "Bu, müsned ve müsnedün ileyh bahsidir. Bunlar birbirinden ayrı düşünülemez ve kişi bunlar olmadan cümle kuramaz." der.³

Bazı nahivciler isim cümlesini "el-cümletü'l-kübrâ" (büyük cümle) ve "el-cümletü's-suğrâ" (küçük cümle) olmak üzere iki kategoriye ayırmışlardır. "Büyük cümle" «خالدٌ أبوه معلّمٌ» ifadesinde olduğu gibi haberin cümle halinde bulunduğu cümledir. Bu cümledeki "أبوه معلّمٌ" ifadesi mahallen merfû olmak üzere haber cümlesidir. Nahivcilerin bu bakış açısından yola çıkılarak cümle içinde yer alan yan cümleye ise "küçük cümle" denmiştir. Bazen «خالدٌ أبوه معلّمٌ» ifadesinde olduğu gibi her iki cümle türü de bir arada kullanılabilir. Burada bir cümle içinde iki küçük cümle yer almaktadır.

Nahivciler büyük isim cümlesini de yine kendi içinde iki kısma ayırırlar: a) Çift Yönlü Cümle, b) Tek Yönlü Cümle. Başı isim cümlesi devamı fiil cümlesi ya da aksi şekilde bulunan cümlelere "çift yönlü cümle" denir. Başı fiil cümlesi devamı isim cümlesi olana örnek «يأسر يقرأ أبوه» ifadesidir. «ظننت ياسر» cümlesi ise diğer türe örnek olarak gösterilebilir. "Tek yönlü cümle" ise başı da sonu da isim cümlesi ya da her ikisinin de fiil cümlesi olduğu ifade türleridir. «يأسر أبوه قارئ» cümlesi birinciye; «ظننت سمير يزور والده» cümlesi de ikinciye örnek olarak verilebilir.

II. İsim Cümlesinde Aslî ve Ârızî Durumlar

İsim cümlesinde asıl olan bir marife bir de nekre isimden oluşmasıdır. İsim cümlesindeki marife isim "mübtedâ", nekre olan ise "haber"dir. İsim

1 İbn Manzur, *Lisânü'l-arab*, "جمل" md., Dâru Sâdir, 3. Bsm., Beyrut, 1414.

2 İbn Yaiş en-Nahvî, *Şerhu'l-Mufasssal*, Dâru'l kütübi'l-ilmiyye, I. Bsm., Beyrut, 2001, I, 230.

3 Sibeveyh, *el-Kitâb*, thk. Abdüsselâm Muhammed Harun, Mektebetü'l-Hancı, III. Bsm., Kahire, 1988, I, 23.

cümlesi konuşma anında var olan bir olgunun varlığını ya da cümlenin haberindeki olgunun sürekli olarak yenilenmekte olduğunu haber verir. Bazen isim cümlesinin başına bazı edatlar gelerek onun durumunu ve anlamını değiştirir. Nefy (olumsuzlama) ve te'kîd (pekiştirme) edatları gibi bu ârizî durumlardan kimisi cümlenin yapısını etkilemezken nesih edatları gibi kimi edatlar ise cümlenin yapısında da değişikliğe neden olurlar. Bu edatlar hakkında ana hatlarıyla şunlar söylenebilir:

a. Nefy (Olumsuzlama) Edatı

Nefy” kelimesi “uzaklaştı, bir şeyden uzak durdu” anlamındaki نَفَى fiilinden türemiştir. Bir kimsenin saçının dökülmesinden söz edilirken نَفَى شَعْرُ فُلَانٍ ; bir kimsenin bir yerden sürülüp uzaklaştırıldığını ifade etmek için de وَنَفَى الرَّجُلُ عَنْ الْأَرْضِ denir.⁴

İsim cümlesini olumsuzlamak için kullanılan nefy edatları isim ve fiil türünden edatlardır. İsim türünden olumsuzluk edatları: (لا ، وإن، ولات، وما) dir. Fiil türünden olan olumsuzluk edatları ise (ليس) gibi nâkis fiillerdir.

b. Te'kîd (Pekiştirme) Edatı

İsim cümlesinin pekiştirilmesi başına getirilen te'kid edatlarından biri vasıtasıyla cümle de ifade edilen mübteda-haber arasındaki isnad ilişkisinin vurgulanmasıdır. Te'kid kelimesi أَكَّد fiilinden türetilmiş mastardır. “Te'kîd” ve “tevkîd” kelimeleri anlam bakımından aynıdırlar. Terim anlamı bakımından ise te'kîd bir şeyin gerçekleşti ve meydana geldiğinin vurgulu biçimde belirtilmesini ifade eder. İsim cümlesi «إِنَّ الْعِلْمَ سَلَاخٌ وَ لِلْعِلْمِ سَلَاخٌ» örneğinde olduğu gibi bir takım edatlarla; وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ ve هُمْ الْخَاسِرِينَ örneğinde görüldüğü üzere hasr üslubu ve fasıl zamiri kullanmak yoluyla yapılabilir.

c. Nesih

Nesih kelimesi bir şeyin değiştirilmesi ve ortadan kaldırılması ifade eder. Terim olarak ise nesih isim cümlesinin öğeleri olan mübteda ve haberin irab durumlarında meydana gelen değişikliktir.

İsim cümlesini nesheden unsurlar fiil türünden ve harf türünden olmak üzere iki kısma ayrılır. كَان ve benzerleriyle ظَنَّ ve benzerleri fiil türünden nesih edatları iken إِنَّ ve benzerleri harf türünden olan nesih edatlarıdır. İsim cümlesinin bu iki yoldan biriyle neshedilmesi hakkında genel olarak şunlar söylenebilir:

1. Fiil Türünden Nesih Edatlarıyla Neshedilen İsim Cümlesi:

İsim cümlesini nesheden fiiller iki kısma ayrılır: a) “نَاكَ” ile “دَاكَ”

4 İbn Manzur, *Lisânü'l-arab*, “نَفَى” md.

ve benzerleri” olmak üzere iki grupta değerlendirilenler. b) نَظ ve benzerleri, yakîn fiilleri ve tahvîl fiilleri olmak üzere üç grupta ele alınanlardır. Sırasıyla bu gruplar hakkında genel olarak şunlar söylenebilir:

• كان ve Benzerleri:

Bunlar isim cümlesinin başına gelir. Mübtedâ yine merfû olarak kalır ancak isim olarak artık mübtedâ diye isimlendirilmez. Bu nesih edatlarının isim cümlesini neshetmesinden sonra mübtedâ ilgili nesih edatının “ismi” olarak adlandırılır. Bu edatlardan biriyle neshedilen isim cümlesindeki haberin irabı merfuluktan mansupluğa döner ve cümlenin bu unsuru artık ilgili nesih edatının “haberi” olarak isimlendirilir. كان ve benzerlerinin kullanımlarına ilişkin şu cümleler örnek olarak verilebilir:

كان: «كان الحفل رائعاً». أضحي: «أضحى المعلمون مهتمين بعملهم». أصبح: «أصبح الجو صحواً». ظل: «ظلّ الطفل باكياً». صار: «صار الدقيق خبزاً». بات: «بات الطالب ساهراً». ليس: «ليس الأمر سهلاً». أمسى: «أمسى المجهول معلوماً». ما زال: «ما زال المطر منهدماً». ما دام: «لا تخرج من البيت ما دام المطر نازلاً». ما فتى: «ما فتى الحظر سارياً». ما انفك: «ما انفك القضاة عادلين». ما برح: «ما برح الحارس مستيقظاً»

Nesih fiilleri ya tam fiil ya da nâkis fiil olarak kullanılırlar. Tam fiil cümlelerin ögesi olarak faille yetinerek başka bir ögeye (mansub bir habere) ihtiyaç duymayan ve bu nedenle de anlam bakımından tam olan fiillerdir. “لو ظلت الحرب لكان الفناء” cümlesi bu tür fiille kurulan ifadelerle örnek olarak gösterilebilir. Nâkis fiil ise cümlede özne konumundaki merfu mübtedâ ile anlam bakımından tamam olmayıp ayrıca mansub bir habere ihtiyaç duyan fiildir. Bu tür fiiller anlamın tamamlanması için aynı anlamla ilişkili olarak mübtedâdan başka bir ögeye de muhtaçtır. Örneğin “كان الانتصار عظيماً” cümlesi bu türden bir fiille kurulmuş bir cümledir. Bu fiiller hem tâm hem de nâkis fiil olarak kullanılabilir. Ancak bunlar arasında (فتى، وزال، وليس) fiilleri sadece nâkis fiil olarak kullanılıp bunların tam fiil olmaları söz konusu değildir.

Nâkis fiiller arasında كان fiilinin özel konumu vardır. Öyle ki nahivciler arasında bu fiil nâkis fiiller konusunun anası (ümmü'l-bâb) olarak isimlendirilmiştir. Çünkü كان fiilinin hem tam hem de nâkis fiil olarak kullanılması ve كان fiilinin muzâri meczûm sîgasında nûn harfinin hazfinin caiz olması gibi onu diğer nâkis fiillerden ayıran kendine has bir takım hususiyetleri vardır.⁵

• كان ve Benzerleri:

Bunlar كان gibi isim cümlesinin başına gelerek onu irap ve anlam bakımından nesheden fiillerdir. Ancak bu tür nâkis fiillerin haberleri her zaman fiil cümlesi olarak gelir ve cümledeki fiillerde her zaman muzari fiildir.

5 Bkz. el-Enmâtî, Muhammed, *el-Muhît*, Dâru'ş-şarkî'l-arabî, III. Bsm., y.y., II, 9.

Cümle formundaki haberler mahallen mansub olmak üzere bu nâkıs fiillerin haberidir. كاد القطار يخرج عن الطريق cümlesi bu tür fiillerin kullanımına örnektir.

كاد ve benzerleri kendi içinde üç alt gruba ayrılır. Bu gruplar hakkında ana hatlarıyla şunlar söylenebilir:

a) كاد، كَرَب، أَوْشَكَ fiillerinden oluşan gruba isim cümlesinde haber verilen şeyin vukua gelmesinin yakınlığını ifade ettikleri için “ef’âl-i muqârebe” denir. كرب صبر عليّ ينفذ أوشك القطار يصل، كاد cümleleri bu fiillerin kullanımına örnek olarak verilebilir.

b) حَزَى، حَزَى، حَزَى fiillerinden oluşan gruba isim cümlesinde hakkında haber verilen konunun gerçekleşmenin umut edildiğini ifade ettikleri için “ef’âl-i recâ” denir. حَزَى خالد أن يصل، حَزَى خالد أن ينزل، حَزَى خالد أن ينزل cümleleri bu tür fiillere örnektir.

c) جَعَلَ، جَعَلَ، جَعَلَ fiillerinden oluşan grup ise cümlede haber verilen işi yapmaya başlama anlamı ifade ettikleri için “ef’âl-i şurû” olarak isimlendirilir. Bu tür fiillerin kullanımına örnek olarak şu cümleler verilebilir: شرعت فاطمة تدرس، أنشأت خلود تغني، أخذت السيارة تسرع، هبّ الفلسطينيون يدافعون عن وطنهم، بدأ المدعون يتوافدون، جعل الخطيب يعظ الناس، طُفِقَ القوم بغادرون، قام عليّ ينادي.

• ظنّ ve Benzerleri:

İsim cümlesini nesheden fiillerden bu gruba girenlere “ef’âl-i şek ve yakîn” de denir. Bu fiiller mübtedâyı kendileri için birinci mef’ûl haberi ise ikinci mef’ûl olmak üzere naspederler. ظنّ ve benzerleri kendi için üç farklı grupta mütâlaa edilir:

a) “Ef’âl-i zann” olarak isimlendirilen bu gruptaki fiiller: ظنّ، حسب، زعم fiilleridir.

b) “Ef’âl-i yaqîn” olarak isimlendirilen bu gruptaki fiiller: رأى، علم، وجد، أيقن، رأى fiilleridir.

c) “Ef’âl-i tahvil” olarak isimlendirilen bu gruptaki fiiller: صَيَّرَ، جعل، هبّ fiilleridir. Bu gruplardan ilk ikisinde yer alan fiillerin tamamına “ef’âl-i qulûb” fiilleri de denir.

2. Harf Türünden Nesih Edatlarıyla Neshedilen İsim Cümlesi:

Harf türünden olan nesih edatlarıyla neshedilen isim cümlesi ile fiil türünden nesih edatlarıyla neshedilen isim cümlesi arasında bir takım farklar bulunmakla birlikte bu iki cümle türü anlam bakımından benzeşirler. Ayrıca harf türünden nesih edatları birçok yönden tam fiillere benzer. Bu edatlar isim cümlesinin başına gelerek mübtedâyı kendilerinin isimleri olmak üzere raf ederlerken, haberi de kendi haberleri olmak üzere nasb ederler. Buna örnek olarak «إن الصحراء واسعة» cümlesi gösterilebilir.

Harf türünden olan nesih edatları kendi içinde iki kısma ayrılır:

(a **اِنْ** ve Benzerleri: Bu gruba dahil olan nesih edatları ve kullanımlarına şu cümleler örnek olarak verilebilir:

«اِنْ»: «اِنْ الْخَبْرَ صَحِيحٌ»، و«اَنْ»: «سَرَنِي اَنْكَ مَجْدٌ»، و«لَكِنْ»: «مُحَمَّدٌ حَاضِرٌ وَلَكِنْ اَخَاهُ غَائِبٌ»، و«لَيْتَ»: «لَيْتَ النَّتِيْجَةُ مَفْرَحَةٌ»، و«لَعَلَّ»: «لَعَلَّ الْمَحْصُولَ وَفِيْرٌ»، و«كَأَنَّ»: «كَأَنَّ الْمَاءَ صَافِيًّا». لا النافية للجنس: «لا مجتهد محرومٌ».

b) Amel bakımından ليس 'ye benzeyen edatlar. Bunların kullanımlarına örnek olarak şu cümleler verilebilir:

«ما»: {مَا هُنَّ اُمَّهَاتِهِمْ} و«لات»: {وَلَاتٌ حِيْنَ مَنَاصِصٍ} و«لا»، مثل: «لا رجلٌ اكرم من حاتم»، و«اِنْ»، كقول الشاعر: اِنْ المرء ميتا بانقضاء حياته ولكن بان يبغى عليه فيخذلا

III. İsim Cümlesi ve Ârizî Unsurlarının Anlam İçeriği

Dil ve düşünce arasındaki ilişkinin diyalektik bir ilişki olduğunda şüphe yoktur. Bu nedenle bizler dil hakkında düşünür ve buna karşın da düşünerek konuşuruz. Ancak geleneksel ve modern bir çok dilcinin kabul etmiş oldukları “dilın fikirleri bedene büründürme aracı olduğu”⁶ fikri İslam düşüncesinde Eş'arî kelâm ekolü tarafından kavramlaştırılan “kelâm-ı nefis”⁷ nazariyesiyle temsil edilmiştir. Bu ekolün ilgili mesele hakkında benimsemiş oldukları prensipler Abdülhâhir el-Cürcânî'nin Delâilü'l-i'câz adlı eserinde de ifade edilmiştir. Konuyla ilgili bahiste el-Cürcânî'nin meâlen “kelimelerin anlamları nefiste dizge haline getirildiği için telaffuzları da dilde dizge haline gelir”⁸ şeklindeki ifadesi de aynı bakış açısını yansıtır. Dolayısıyla, cümleyi teşkil eden lafızların bir dizge haline dönüşmesi onlara ilişkin anlam, fikir ve kastedilen içeriklerin öncelikle nefis tarafından birer dizge haline getirilmiş olmasına bağlıdır. Bu husus Cürcânî'yi cümle içindeki lafızların içeriksel farkları, anlamları ifade bakımından kelâmın düzeyleri ve çeşitleri hakkında değerlendirmeler yapmaya sevk etmiştir. Buradan yola çıkarak isim cümlesini a) Haber unsurunun çeşitlerine göre isim cümlesinin sahip olduğu anlam içerikleri ve b) Başına gelen ârizî hallere göre isim cümlesinin sahip olduğu anlam içerikleri olmak üzere iki başlıkta değerlendirebiliriz;

a. İsim Cümlesinin Haber Unsuru Bakımından Anlam İçeriği

İsim cümlesinde asl olan içeriğin kendisinden haber verilen olgu veya olayın varlığı ve sürekliliğini (subût ve istikrâr) ifade etmek olduğunu söylemiştik. Ancak isim cümlesi her durumda bu anlam içeriğine sahip olmayıp bunun için bir takım şartların yerine gelmiş olması gerekir. Bu

6 Sylvain Auroux, *Felsefetü'l-luga*, trc. Bessâm Bereket, Merkezi Dirâsâtül Vahdeti'l- Arabiyye, I. Bsm., Beyrut, 2012, s. 306.

7 Bkz. Muhammed Hasan eş-Şenqîti, *Silsiletü'l-esmâ ve's-sıfât*, IX, 12.

8 Abdulkahir el-Cürcânî, *Delâilü'l-i'câz*, thk., Muhammed Şâkir, el-Matbaatül Medeni, III. Bsm., Kahire, 19992, s. 56.

şartlar şunlardır:

1. İsim cümlesindeki haber unsurunun cümle değil müfred olması. Örneğin: الوطن عزيز cümlesinde olduğu gibi.

2. Veya haberin isim cümlesi formunda olması. Örneğin الوطن هو سعادتتي cümlesinde olduğu gibi.

İsim cümlesindeki haber unsuru fiil cümlesi olursa bir bütün olarak isim cümlesi artık sübût ve istikrar anlamı ifade etmez belli bir olgunun belli bir zamanda yenilendiği ifade eder. الوطن يسعد بأبنائه cümlesi ve şairin تعيبُ المشيبِ الشكلindeki ifadesi⁹ bu hususa örnek olarak gösterilebilir.

Bununla birlikte isim cümlesinin haber unsuru sıfat-ı müşebbehe veya diğer müştak sıfatlardan biri olarak gelirse isim cümlesi bu durumda da sübût ifade eder ancak yine daimi istikrar ifade etmez.¹⁰ Örneğin السماء صافية cümlesi böyledir. Bu cümledeki haber sübût ifade eden ism-i fâil olarak gelmiştir. Kış mevsimi söz konusu olduğunda bu cümlelerin havanın sürekli açık olması yani haberde bildirilen hükünde istikrar anlamını ifade etmesi mümkün değildir. Cümlelerin ifade ettiği sübût anlamı da konuşma sırasında havanın durumu ile ilgili olarak sınırlıdır.

İsim cümlesinde haberin câmid isim olarak kullanılması da cümledeki sübût anlamını pekiştirmek için başvurulan yollardan biridir. Ancak bu tür cümleler konuşan kimsenin kendi öznel kanatini ifade etmek için kullanılır. عثمان بحرٌ "Osman bir denizdir" cümlesi buna örnek olarak verilebilir.

İsim cümlesinin haber unsurunda kullanılan kelimeler ve o kelimelerle kastedilen anlamlara göre de cümlelerin sübût ve ya teceddüd anlamı belirginleşir. الجامعة ماضيةٌ في تقديم العلم ve الأيام ماضيةٌ cümlelerinde haber konumunda olan ماضيةٌ kelimesi böyledir. Bu kelime birinci cümleye sübût anlamı katarken ikinci cümleye teceddüd anlamı katmıştır.

b. İsim Cümlesinin Ârızî Unsurlar Bakımından Anlam İçeriği

Ârızî unsurlardan arınmış isim cümlesi subût ifade eder. Cümle olumsuz olur ve haber de fiil olmazsa bu tür cümleler subût anlamı ortadan kalkar. Bu durumda cümle herhangi bir zamanla kayıtlı olmamak üzere mutlak anlamda olumsuzluk ifade eder.

9 Bkz. Ahmed el-Hâşimî, Cevâhiru'l-belâğa, el-Mektebetü'l-asiyye, Beyrut, s. 67.

10 Bkz. el-Ğalâyîni, Mustafa, Câmiu'd-durûsi'l-arabiyye, I-III, X.bsm., İntişârâtü Nasır Husrev, Tahran, 1968, I, 189.; Mubârek, M., Kavâ'idü'l-luğati'l-arabiyye, II.bsm., eş-Şeriketu'l-âlemiyye li'l-kitâb, Beyrut-Lübnan, 1992, s. 306.; Hasan, A., en-Nahvu'l-vâfi, III.bsm., Dâru'l-me'ârif, Mısır, ty., III, 282.

Olumsuz cümlelerdeki olumsuzluk anlamı bazen süreli olur. Örneğin ليست السماء مطرة “hava yağmurlu değil” cümlesi yağmurun yağma ihtimaline bağlı olarak mutlak anlamda olumsuzluk ve geçici bir subût ifade eder.

Yine bazı cümlelerde herhangi bir bilimsel gerçeğe değil sadece günlük konuşma ve iletişim için kullanılan cümlelerdeki vurgu da geçici olabilir. Örneğin الحديد يذوب في النار “Demir ateşte erir” ve الماء يتبخّر “Su buharlaşır” cümleleri bilimsel yargılar değil günlük iletişim cümleleri olup bu ifadeler bilimsel yargılarda olduğu gibi sübût ve vurgu ifade eder.

İsim cümlesinin başına gelen nesih edatları cümlelerin dilbilimsel anlamını değiştirir. Bu değişiklik كان المطر يهطل “Yağmur yağıyordu” cümlesinde olduğu gibi zaman bakımından olabilir. Veya . كأن المطر ينزل, “sanki yağmur yağıyor”, أيقنت أن المطر يهطل “Keşke yağmur yağıyor zannettim” “ظننت أن المطر يهطل” “Kesin olarak anladım ki yağmur yağıyor” cümlelerinde olduğu gibi konuşan kimsenin kanaatini ifade bakımından değişiklik olabilir. Ya da لعَلَّ المطر يهطل “Belki yağmur yağar” ve ليت المطر يهطل “Keşke yağmur yağsa” cümlelerinde olduğu gibi isim cümlesine temenni ve dilek anlamları katarak onda değişikliğe neden olabilir.

Sonuç

Arap dilinde anlamları ifade etmek için kullanılan terkiplerden biri de özne yüklem ilişkisini ifade eden isnad terkididir. Diğer dillerde olduğu gibi Arap dilinde de kullanılan iki temel cümle türü bulunmakta olup bunlar isim cümlesi ve fiil cümlesi olarak isimlendirilir. Cümleler özne ve yüklemden oluşur. Arap dilinde özneye “müsnedün ileyh” yükleme ise “müsned” denir. İsim cümlesinde müsnedün ileyhe karşılık “mübtedâ”, müsnede karşılık olarak “haber” kavramları kullanılır. Fiili cümlesinde ise müsnedün ileyhe “fâil” müsnede ise “fiil” denir. İsim cümlesindeki yargı subût ve devamlılık ifade ederken fiil cümlesi ise teceddüd / yenilenme, tekrarlanma ifade eder.

İsim cümlesinde asl olan sübût ve istikrar anlamı ifade etmesidir. Ancak isim cümlesinin bu özelliğini muhafaza edilebilmesi bir takım özellikleri kendisinde bulundurmasına bağlıdır. Özellikle isim cümlesinin başına gelen neshedici edatlarla birlikte sübût ve istikrar anlamları yitirilmiştir.

Arap dilinde anlamların doğru ifade edilmesinde cümlelerin önemli bir yeri olup cümle türleri içinde isim cümlesinin kullanımları ve isim cümlesinde temel anlam olan sübût ve istikrar anlamlarına etki eden unsurlar bilinmeden yapılacak cümle terkipleri ve bu cümleler için yapılacak tercümeler hatadan uzak olmayacaktır. Bu bakımdan Arap dilini öğrenmek ve doğru bir şekilde kullanmak isteyenlerin bu hususlara dikkat etmeleri gerekir.

Kaynakça

- Hâşimî, Ahmed, *Cevâhiru'l-belâğâ*, el-Mektebetü'l-asriyye, Beyrut, s. 67.
- İbn Manzur, *Lisânü'l-arab*, “جمل” md., Dâru Sâdir, 3. Bsm., Beyrut, 1414.
- İbn Yaş en-Nahvî, *Şerhu'l-Mufasssal*, Dâru'l kütübî'l-ilmîyye, I. Bsm., Beyrut, 2001, I, 230.
- Sîbeveyh, *el-Kitâb*, thk. Abdüsselâm Muhammed Harun, Mektebetü'l-Hancî, III. Bsm., Kahire, 1988, I, 23.
- Enmâtî, Muhammed, *el-Muhît*, Dâru'ş-şarki'l-arabî, III. Bsm., y.y., II, 9.
- Sylvain Auroux, *Felsefetü'l-luga*, trc. Bessâm Bereket, Merkezi Dirâsâtîl Vahdeti'l-Arabiyye, I. Bsm., Beyrut, 2012, s. 306.
- Şenqîti, Muhammed Hasan, *Silsiletü'l-esmâ ve's-sıfât*, IX, 12.
- Cürcânî, Abdulkahir, *Delâilü'l-i'câz*, thk, Muhammed Şâkir, el-Matbaatül Medenî, III. Bsm., Kahire, 19992, s. 56.
- Ğalâyîni, Mustafa, *Câmiu'durûsi'l-'arabiyye*, I-III, X.bsm., İntişârâtü Nasır Husrev, Tahran, 1968.
- Mubârek, M., *Kavâ'idü'l-luğati'l-'arabiyye*, II.bsm., eş-Şeriketu'l-'alemiyye li'l-kitâb, Beyrut-Lübnan, 1992.
- Hasan, A., *en-Nahvu'l-vâfi*, III.bsm., Dâru'l-me'ârif, Mısır, ty., III, 282.